

Leerplanontwikkeling PO blijft in beweging

Tijdens een minisymposium op 15 september 2021 staat het thema: “Leerplanontwikkeling bewegingsonderwijs in het PO; toen en nu” centraal. Tegelijk neemt Marco van Berkel afscheid van SLO. Een mooie aanleiding om terug te blikken op 40 jaar leerplanontwikkeling voor het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Hoe hebben de leerplannen voor het vak zich in die jaren ontwikkeld en wat is mede onder invloed daarvan veranderd in de praktijk van het bewegingsonderwijs? En welke lessen nemen we daaruit mee voor de voor ons liggende periode?

TEKST HILDE BAX, CHRIS HAZELEBACH EN BEREND BROUWER.

Het onderwijs is een dynamische sector. Sinds de jaren tachtig veranderde er veel in de opzet en de inrichting van het gehele onderwijs. Er deden zich structuurveranderingen voor zoals de samenvoeging van het kleuteronderwijs en het lager onderwijs tot de basisschool (WBO, 1985), de invoering van de basisvorming, het vmbo en de tweede fase. Iets dergelijks is er aan de hand met leerplanontwikkeling voor bewegingsonderwijs. Voordat SLO bestond was er het *Basisleerplan lichamelijke oefening in het algemeen vormend onderwijs*¹, uitgegeven op initiatief van de toenmalige Koninklijke Nederlandse Vereniging van leraren en onderwijzers in de Lichamelijke Opvoeding (KNVLO, 1959). Dit leerplan was de basis voor de paragraaf over lichamelijke opvoeding in het eerste door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap uitgegeven *Leerplan rijkscholen voor v.w.o./h.a.v.o./m.a.v.o* (1968). Crum en Donkers (1989)² duiden deze voorlopers van

het leerplan als tekortschietend: een opsomming van mogelijke oefenstof waar docenten uit konden kiezen en een min of meer losstaand visiedeel. Er was in die tijd nog amper sprake van leerplannen op landelijk niveau. Dat was de reden voor de inrichting van eerst Commissies Modernisering Leerplannen (CML's), gevolgd door Adviescommissies Leerplanontwikkeling (ACLO's). En dat leidde uiteindelijk tot de oprichting van SLO in 1975. In dit artikel volgt een schets van de leerplanontwikkeling in het primair onderwijs vanaf dat moment.

Op weg naar kerndoelen voor het bewegingsonderwijs

SLO werd opgericht in 1975. Maar pas in 1988 krijgt SLO voor het eerst het verzoek om eindtermen voor het basisonderwijs te ontwikkelen. Tot dat moment werkte SLO vooral aan modelleerplannen op schoolniveau, bronnenboeken en projecten waarin samen met voorloperscholen gewerkt werd aan vakinhoudelijke vernieuwingen. Bijvoorbeeld voor bewegingsonderwijs aan kleuters en in verband met de integratie van kleuter- en lager onderwijs. Je zou kunnen zeggen dat SLO in die fase nog op zoek was naar haar kerntaken. Voorstellen voor vakvernieuwing en leerplanontwikkeling op landelijk niveau kwamen tot die tijd vooral van partijen buiten SLO: zoals de ALO's, de Vakgroep Bewegingsagogiek van de Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding van de Vrije Universiteit, de KNVLO en de Werkgroep Bewegingsonderwijs. Crum en Donkers (1989) beschrijven al deze initiatieven op een zeer overzichtelijke wijze.

▲ De basisdocumenten

Mooij en Donkers kregen bij SLO de opdracht voor het ontwikkelen van eindtermen voor lichamelijke oefening in de basisschool. De eindtermenadviezen, die na inhoudelijke discussies met het werkveld en opleidingen tot stand kwamen, mikten op brede programma's met concrete eindtermen over 'leren regelen' (inrichten, analyseren, hulpverleners en spel-leiding). Het parlement vond de eerste eindtermenadviezen (overigens voor alle vakken) te voorschrijvend en in strijd met de 'vrijheid van onderwijs'. Het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen stelde vervolgens in februari 1990 een Commissie 'Herziening Eindtermen' in, die de ingediende eindtermenadviezen qua omvang en specificatieniveau terug moest brengen.

Referentielijst

Bax, H. (2010). *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school, een spiegel voor de vakwereld*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Crum, B & Donkers, B. (1989). *Bewegingsonderwijs in verandering, vakdidactische trends en leerplanontwikkeling*. Baarn: Bekadidakt.

Curriculum.nu (2019). *Bewegen & Sport, file:///C:/Users/baxhh/Downloads/Voorstellen-ontwikkelteam-Bewegen-Sport-1%20(2).pdf*, opgehaald 03-04-2021.

Mooij, C., Berkel M. van & Hazelebach C. (red) (1999). *Basisdocument Bewegingsonderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Mooij, C. Berkel M. van & Hazelebach C. (red) (2000). *Cd-rom bij Basisdocument Bewegingsonderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

OCW (2005). *Kerndoelen primair onderwijs. Staatsblad 551*. Den Haag: Deltahage.

OCW (2006). *Kerndoelenboekje*. Den Haag: DeltaHage.

SLO (1993). *Handreikingen bij de kerndoelen basisonderwijs*. Enschede: SLO.

SLO (1998). *Herziening kerndoelen basisonderwijs*. Enschede: SLO.

WBO (1985). *Wet Basisonderwijs*. Den Haag

WPO (1993). *Wet Primair Onderwijs*. Den Haag

Het parlement vond de eerste eindtermenadviezen (overigens voor alle vakken) te voorschrijvend en in strijd met de 'vrijheid van onderwijs'

Met de invoering van de kerndoelen in 1993 voor alle onderwijsvakken (SLO, 1993) wordt de WBO vervangen door de WPO (Wet op het Primair Onderwijs). Voor het primair onderwijs worden 122 doelen geformuleerd. Voor scholen van speciaal onderwijs die onder de Wet op de Expertisecentra (WEC) vallen, zijn in opdracht van OCW aparte kerndoelen ontwikkeld. De eerste vernieuwing van de kerndoelen vindt plaats in 1998 (SLO, 1998). Het aantal wordt verder teruggebracht tot 103 doelen. De kerndoelen (1993) van de verschillende vakken veranderen in 1998 in kerndoelen voor leergebieden. Bovendien zijn er leergebiedoverstijgende kerndoelen toegevoegd. In 2006 worden de kerndoelen voor de tweede keer vernieuwd (OCW, 2005). Het zijn er nu nog maar 58 en de leergebiedoverstijgende doelen zijn verdwenen. Elk leergebied wordt in de documenten voorafgegaan door een karakteristiek. Voor bewegingsonderwijs in het basisonderwijs bestaan er vanaf dat moment nog maar twee kerndoelen.

57. *De leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren.*

58. *De leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee bij activiteiten rekening houden.* (OCW, 2005).

Het beleid van de overheid om de autonomie in toenemende mate bij de scholen te leggen vormde een belangrijke overweging om de kerndoelen globaal te formuleren (Bax, 2010). Vóór 1975 was er nauwelijks sprake van sturing door de overheid op de inhoud van het onderwijs. Ondanks dat de behoefte aan meer sturing groeide, stuitte dit gezien de reactie van de Tweede Kamer op de eerste eindtermenvoorstellen onmiddellijk ook op weerstand. De Vrijheid van onderwijs bleek een groot goed en is tot op heden een telkens terugkerend element in de discussie over leerplanontwikkeling in Nederland. In de jaren daarna ging er geleidelijk steeds minder sturing uit van de landelijke leerplankaders. De laatste generatie kerndoelen geven daar blijk van. Bij de actuele herziening van die landelijke leerplankaders zie we een andere beweging, waarbij nieuwe kaders juist weer meer richting moeten geven.

Vertaling van de kerndoelen in tussendoelen en leerlijnen

De twee zeer brede kerndoelen geven weinig sturing aan de invulling van bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Dit is met name voor de groepsleerkrachten die bewegingsonderwijs geven een groot probleem. Om hieraan tegemoet te komen heeft SLO -voor alle leergebieden- tussendoelen geformuleerd. De tussendoelen, uitgewerkt in leerlijnen³, geven leraren een goede basis om hun onderwijs planmatig in te richten.

Al in een eerder stadium heeft SLO op basis van een veldaanvraag van de Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke Opvoeding (KVLO) en in samenwerking met de opleidingen het *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de basisschool* ontwikkeld (Mooij, Van Berkel & Hazelebach, 1999). Hierin zijn de kerndoelen van de tweede generatie, die ook weinig sturing gaven, vertaald in twaalf leerlijnen. Deze zijn uitgewerkt in bewegingsthema's met behulp van 'kernactiviteiten' en tussendoelen. Er zijn daarnaast filmfragmenten gemaakt waarop leerlingen de tussendoelen op vier uitvoeringsniveaus laten zien (Mooij, Van Berkel & Hazelebach, 2000). De inhoud van dit basisdocument was tevens de basis van het deel over bewegingsonderwijs in TULE.

Later volgen nog basisdocumenten voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs en voor het speciaal onderwijs (ZML, 2009 en cluster 4-scholen, 2011).

In de afgelopen twintig jaar hebben veel opleidingen gebruikgemaakt van het basisdocument. De ordening van de beweegthema's in leerlijnen blijkt ook nu nog functioneel. Zie daarvoor onder andere het voorstel van het Leergebied

Bewegen & Sport door de ontwikkelgroep Curriculum.nu (2019).

Wat moet en wat mag?

De leerlijnen en de bewegingsthema's uit het basisdocument geven een globale invulling aan kerndoel 57 waar het gaat om de "hoofdbeginselen van de bewegings- en spelvormen". De uitgeschreven kernactiviteiten zijn slechts voorbeelden van een aanbod wat "kan" worden aangeboden, maar elke leerkracht is vrij in het kiezen van vormen binnen de leerlijn of beweegthema. Het bijzondere van het basisdocument is dat het voorbeelden geeft voor verschillende leeftijdsgroepen en een uitwerking voor verschillende niveaus. In 2000 liep het basisdocument hier voor op de vakken taal en rekenen waar nu ook gewerkt wordt met referentieniveaus. Naast de ordening van het aanbod en de niveauiduidingen werden in het basisdocument suggesties gedaan voor de

Het bijzondere van het basisdocument is dat het voorbeelden geeft voor verschillende leeftijdsgroepen en een uitwerking voor verschillende niveaus

leerhulp aan de zwakke en betere bewegers. Ondanks het feit dat het basisdocument een inspiratiebron en kader voor de kwaliteit van het bewegingsonderwijs moest zijn werd het soms gezien (en gebruikt) als een "methode", wat echter nooit de bedoeling is geweest. Daarnaast heeft SLO samen met sportbonden ook een hele reeks sportkennismakingsmappen ontwikkeld. Die mappen waren erop gericht om een aansluiting van het programma bewegingsonderwijs op school met een belangrijk deel van de buitenschoolse bewegingscultuur te creëren. Naast SLO hebben diverse partijen een bijdrage geleverd aan landelijke leerplanontwikkeling voor bewegingsonderwijs in het primair onderwijs, zowel rondom visievorming als rond voorbeeldmatige uitwerkingen en leerlingvolgsystemen. Het onderwijsveld is vanaf de introductie van Curriculum.nu op zoek naar een vervolgstap. Voor bewegingsonderwijs heeft de ontwikkelgroep Bewegen & Sport met de zes bouwstenen een mooi vooruitzicht gegeven hoe het leerplan verder ontwikkeld kan worden. Bijvoorbeeld door de aandacht meer te focussen op bewegen regelen en bewegen waarderen.

Leerplanontwikkeling; toen en nu

Terugblikkend op de afgelopen decennia van leerplanontwikkeling blijkt dat SLO in samenwerking met het werkveld richting heeft durven geven aan het leerplan voor bewegingsonderwijs in het primair onderwijs op schoolniveau. Daarnaast heeft de uitwerking van de post-hbo-leergang vakspecialist (pabo) daar een extra bijdrage aan geleverd. Mede onder invloed van SLO is getracht op een zorgvuldige wijze het werkveld te vernieuwen, waardoor tegenwoordig op de meeste scholen voor primair onderwijs kinderen op een uitdagende en plezierige wijze beter leren bewegen. Het is bijna normaal geworden dat kinderen tijdens de les in kleine groepjes verschillende beweegactiviteiten doen die ze met elkaar kunnen regelen. Hierdoor heeft de leerkracht de ruimte en tijd gekregen om op maat leerhulp te geven aan die kinderen die dat wensen.

Het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs is voor de meeste kinderen een belangrijke plek om op hun eigen wijze, samen met anderen, te genieten van een breed beweegaanbod. Hierdoor zorgt de school voor een basis waarmee het kind kundig is om ook buiten de school, bijvoorbeeld op de sportvereniging of op een speelplek, zich verder door te ontwikkelen als beweger.

De vraag die nu gesteld kan worden is: hoe verder? Hoe kan leerplanontwikkeling doorgezet worden, zodat er opnieuw een verbeteringslag gemaakt wordt, waarbij er voldoende ruimte blijft voor een eigen invulling en waarbij het werkveld met elkaar opnieuw een stap voorwaarts durft en wil zetten!

¹ <https://www.canonlo.nl/venster/27>

² In Bewegingsonderwijs in verandering, vakdidactische trends en leerplanontwikkeling, Bekadidact Baarn.

³ <https://www.slo.nl/thema/meer/tulel>

⁴ <https://www.slo.nl/over-slo/>

Contact

*h.h.t.bax@hva.nl
b.brouwer@slo.nl
ca.hazelebach@planet.nl*

Kernwoorden

primair onderwijs,
leerplanontwikkeling, SLO,
basisdocument

Expertisecentrum SLO heeft een unieke focus: de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. Het curriculum is een belangrijk fundament voor goed onderwijs. Om leerlingen voor te bereiden op hun toekomst zetten wij onze kennis en ervaring in voor een doordacht curriculum. We baseren ons hierbij op maatschappelijke ontwikkelingen en wetenschappelijke inzichten. Dit doen we in opdracht van OCW en we doen het niet alleen; samen met leraren, schoolleiders en andere partners dragen we bij aan de kwaliteit van het onderwijs.⁴

SLO heeft dus een unieke taak: het samen met leraren, schoolleiders en andere onderwijspartijen ontwikkelen en onderhouden van het landelijke curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. SLO ontwikkelt landelijke leerplankaders, ondersteunt en adviseert, doet onderzoek en verricht aanvullende activiteiten met betrekking tot leerplanontwikkeling. Onder aanvullende activiteiten vallen onder andere het maken van voorbeelduitwerkingen of het bevorderen van curriculumbewustzijn. De werkzaamheden van SLO mogen niet voorschrijvend zijn, maar wel richtinggevend.